

TÓTH KÁLMÁN

*Legere necesse est*¹

Bartusz-Dobosi László 2003 és 2019 közötti írásaiból összeállított kötetből egy rendkívül széles intellektuális horizont bontakozik ki, mely az írás-olvasás utóbbi pár évtizedben gyökeresen megváltozott viszonyrendszerére reflektálva mutatja fel a szerző érdeklődésének több évszázadot át-fogó látóhatárát.

A kötet négy egységre oszlik. Bevezetése egyáltalában nem tekinthető szokványosnak, hiszen előszó helyett az egyetlen írásból álló *Az olvasás reneszánsza* című résszel kezdődik. Az ebben olvasható esszé címe (*Legere necesse est*) az ókori latin szállóigét parafrázálva a hajózás helyett az olvasás szükséges voltára hívja fel a figyelmet. Ez a figyelemfelkeltés persze elsősorban nem a kötetet kezébe vevő olvasó számára tűnik szükségesnek, hiszen aki a könyvet kezébe veszi, annak a számára ez nagy valószínűséggel evidencia, de megerősítő funkciója mégis fontossá teszi. A posztmodern vagy már azon is túljutott állapot korszakát a tömegember igényei és minden korábbit messze meghaladó lehetőségei határozzák meg. Olyan forradalmi mediális változások idejében élünk, amikor a technoevolúció vívmányai pár évtized leforgása alatt alapjaiban rengették meg mindazt, amit a kulturális elit évszázadok óta a kultúra mibenlétéről gondolt. Az esszé nem mond ki értékítéletet ezen folyamatok társadalmi hatásairól, bizonyos szempontból jogosan elkerülhetetlennek tartva a mediális fordulatból következő kulturális változásokat, de konklúziója egyértelművé teszi, hogy a korábban nem látott lehetőségekkel csak akkor fogunk tudni helyesen élni, ha nem tévesztjük lelki szemeink elől a célt, a transzcendenciával való kapcsolat keresését. (9–14.)

A nyolc írást tartalmazó második rész, mely a *Közelítések* címet viseli, a szerző tematikailag szerteágazó kritikusi munkásságába enged bepillantást. Kovács Gusztáv könyve kapcsán a bioetikai kérdéseknek a populáris kultúrában, nevezetesen a *Doctor House* című filmsorozatban

1 Bartusz-Dobosi László: *Horizont. Esszék, kritikák, beszélgetések, tanulmányok*. Pécs, Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, 2019.

tetten érhető reprezentációiból kiindulva a lét alapvető kérdéseiről való gondolkodás szükségességére hívja fel az olvasó figyelmét. (17–21.) Bertók László 2014-es verseskötetében szintén a lét és nemlét alapvető kérdéseire keresi a választ, az erről készült értő kritika jó érzékkel emeli ki a könyv jellegzetes témáit és verstípusait. (22–25.) A Halmai Tamás két 2015-ös kötetét bemutató írás a „nyelvi igényesség” és a „metafizikus témavilág” Halmai életművében megnyilvánuló „egymás mellé simulását” emeli ki. (26–29.) A Lázár Ervinre emlékező 2015-ös „sajátos műfajú” kötetet „igazi kuriózumként” méltatja, mely „filológiai kalandra” hívva az olvasót, betekintést enged a nagy 20. századi mesemondó életművének kulisszatitkaiba. (30–33.) Szirtes Gábor 2015-ben megjelent pályarajza a pécsi illetőségű jeles irodalmár, Rajnai László életét és munkásságát mutatja be. Bartusz-Dobosi a kötetből Rajnai személyiségének a kortársakkal való viszonyrendszerében történő, elfogulatlanságra törekvő bemutatását emeli ki, és írását a hitelességre törekvés jegyében Rajnai legjobb barátjának, a költőként, műfordítóként és irodalomtörténész-ként egyaránt kiemelkedő Rába Györgynek Rajnaira emlékező soraival zárja. (34–38.) Ezután Sipos Lajos Berda Józsefről készített, 2016-ban megjelent kritikai pályarajzáról írt recenzió következik. Bartusz-Dobosi véleménye szerint itt valójában két különböző célközönségnek szánt kötet egybedolgozásáról van szó, ami „ambivalens érzéseket kelt az olvasóban”, hátránya azonban előny is: alapos, precíz, sokoldalú bemutatása az emberi szabadság eszményét következetesen, gyakran polgárpukkasztó módon is képviselő, különleges hangú és egyéniségű költő életének és munkásságának. (39–43.) A már fél évszázada lezárult életművet bemutató munka tárgyalását a már korábban recenzeált kortárs költő, Halmai Tamás 2017-ben megjelent három újabb kötetéről szóló írás követi. A kanonizáló céllal íródott értő kritika Halmaid „a jóság és a szeretet újkori, apokrif evangélistájának” nevezi, akinek a költészete egyfajta imádság, és aki ugyan dogmatikus értelemben nem kötelezi el magát valamelyik konkrét vallás mellett, azonban „hitéhez, misszionáriusi lelkületéhez nem férhet kétség.” (44–48.) A második rész utolsó írása Vasadi Péter 2018-as, posztumusz kötetéről szól. Bartusz-Dobosi a művet az életpályát lezáró számadásként értelmezi, kiemelve a benne megnyilvánuló „tartalmi és verstani sokszínűségben rejlő szabadságot”. (49–52.)

A következő tematikus egység a szerző jeles 20–21. századi alkotókkal folytatott beszélgetéseit örökíti meg. Ezek a *Találkozások* nem csak az in-

terjálanyok miatt lehetnek érdekesek, a mindig kiemelkedő felkészültségről és tájékozottságról tanúskodó kérdésekre is szükség van ahhoz, hogy létrejöhessen az a különleges szellemi élmény, amelyet ezek a szövegek az értő olvasó számára jelentenek. Az itt olvasható írások közül az első némiképp kakukktojásnak tekinthető, hiszen műfaja nem interjú, hanem portré, mely azonban szervesen kapcsolódik az azt követő első beszélgetéshez, mintegy előkészíti, felvezeti azt. A Kalász Márton életművének elmélyült ismeretéről tanúskodó rövid, de alapos és átfogó pályaképes szoros összefüggésben áll a 2017-ben megjelent kismonográfia² munkálataival. (55–61.) A vele folytatott beszélgetésből egy különleges életpályára való visszatekintés és egy egyéni hangú költői életműre irányuló önreflexió bontakozik ki. (62–73.) Az akkor már 97 éves Takáts Gyulával készített 2008-as beszélgetés minden bizonnyal a szerző számára is különleges alkalom lehetett, hiszen interjúalánya egy olyan korról tudott személyes emlékeket megosztani vele, melyről a fiatalabb generációknak csak könyveken és hangfelvételeken keresztül lehetnek ismereteik. A *Nyugat* harmadik nemzedékének tagjaként Takáts személyes kapcsolatban állott Babits Mihállyal, több művészeti ágban is magas színvonalú alkotások fűződnek nevéhez, természet és művészet fontosságát hangsúlyozó életbölcssége a mai kor számára is érvényes igazságok hordozója. (74–80.) Bartusz-Dobosi svájci otthonában kereste fel a magyar származású írónőt, Agota Kristofot, aki francia nyelvű műveivel vált sikeressé, de magát mégis magyar írónak tartotta. A beszélgetésből a már súlyos beteg író nő rezignált visszatekintése bontakozik ki kalandos életútjára, sajátos köztes helyzetére Svájc és Magyarország között, „a senki földjén”. (81–85.) A következő beszélgetőtárs, Kányádi Sándor esetében az identitás kérdése természetesen jóval kevésbé problematikus. A bizalmas hangvételű beszélgetésben szó esik a református erdélyi költő katolicizmushoz való viszonyáról, költői indulásáról, kolozsvári szerkesztői tevékenységéről, a szülőföldhöz való ragaszkodás fontosságáról, egy szerény, közvetlen, különleges észjárású művész vallomásain keresztül. (86–92.) A Vasy Géza irodalomtörténésszel folytatott 2007-es beszélgetés során a szerző az Írószövetség akkor frissen megválasztott elnökét faggatta pályájáról és a szövetség helyzetéről, azzal kapcsolatos céljairól. (93–98.) Méhes

² Bartusz-Dobosi László: *Kalász Márton. Közelképek írókról*. Budapest, Magyar Művészeti Akadémia, 2017.

Károllyal szintén az Írószövetség apropóján került sor interjúra: a szervezet dél-dunántúli csoportja 2008-ban alakult újjá. A csoport pécsi titkárául megválasztott, meglepően sokoldalú költő, író, újságíró portréja egy érdekes egyéniség pályájának alakulásába, családi életébe és műhelytitkaiba enged bepillantást. (99–106.) A kötetben olvasható utolsó beszélgetésben a 2009-es magyar nyelv éve kapcsán a szerző Mezey Katalin költőt, műfordítót kérdezte a kötet bevezető esszéjében már részlegesen érintett technoevolúciós folyamatok következtében rendkívüli módon felgyorsult nyelvi változásokról, ezek irodalomra gyakorolt hatásáról, a velük járó veszélyekről, valamint a magyar nyelv és kultúra megőrzésének fontosságáról. (107–117.)

A könyv második felét kitevő, *Távlatok* címet viselő rész főként tudományos igényességgel megírt tanulmányokat tartalmaz. A tematikai sokszínűség mellett ezen írások között jól kirajzolódó logikai kapcsolat is felfedezhető. A jezsuita rend feloszlásának és Magyarországra történő visszatepedésének történetét bemutató írás, mely a kötetben olvasható szövegek között egyetlenként itt jelenik meg először, rendtörténeti forrásokra támaszkodva foglalja össze a jezsuiták tevékenységét és a rendet ért támadásokat, melyek Eötvös József idézett gondolata szerint pont azt bizonyítják, hogy a rend „amennyire emberi erőktől telik, megfelelt feladatának.” (121–134.) A következő tanulmány a szerző konfesszióanalízis és lokálpatrióta elkötelezettségéről tanúskodva a pécsi jezsuiták és az irodalom kapcsolatát vizsgálja. Részletesen ismerteti a rend pécsi tevékenységét, kiemelve a jelentősebb irodalmi munkásságot kifejtő rendtagokat, akik közül a legismertebb minden bizonnyal a 18. század egyik legkiemelkedőbb magyar költője és írója, Faludi Ferenc, aki élete során két alkalommal is tanított a város jezsuita gimnáziumában. (135–148.) Szintén a szerző szűkebb pátriájához, Pécshez kapcsolódik a város irodalmi életét a középkortól a jelenkorig bemutató, *Pár-beszéd a pécsi múzsáról* alcímet viselő, esszé műfajú *Magyar Athén* (149–158.), valamint a báró Eötvös József pécsi kapcsolatait és 1870. októberi egyetlen személyes látogatását feldolgozó tanulmány. (159–165.) A jeles 19. századi író, tudós és államférfi, Eötvös József a hőse a következő három írásnak is. Ezek közül az első Eötvös pályakezdését mutatja be, különös tekintettel az ifjú báró Kazinczyval való kapcsolatára, mely a magyar irodalmi életbe történő beavatásként értelmeződik, és kijelöli későbbi pályájának főbb irányait. (166–176.) A második Eötvös-tanulmány a bárónak a sajtóhoz való viszo-

nyát veszi górcső alá, felvázolva személyiségének formálódását, műveltségének forrásait, publicisztikai és szerkesztői tevékenységét, mely szoros összefüggésben állt politikai szerepvállalásaival is. (177–206.) Ezután ismét a konfesszionális szempont kerül előtérbe az Eötvös katolicizmusát vizsgáló írásban. (207–226.) Bartusz-Dobosi hangsúlyozza, hogy Eötvös számára a keresztény hit szoros kapcsolatban állt az egyéni szabadság gondolatával, és a tanulmányban meggyőzően érvel amellett, hogy a báró egész életében hű maradt nemcsak a keresztény hithez, de a katolikus egyházhoz is. A kötet zárótanulmánya a fiatal Széchenyi hitéleti fejlődésének fontosabb állomásait veszi számba, felvázolva a „legnagyobb magyar” útját az atyai házból hozott gyermeki hit katonai szolgálata alatti megrendülésétől a folyamatos lelki vívódásokon keresztül a belső csend fontosságának felismerésén át a haza megmentéséért végzett aktív cselekvésig. (227–244.)

A kötet írásaiból egy széles látókörű, igen művelt íróember intellektuális horizontja bontakozik ki, aki a korunkat egyre inkább jellemző értékrelativizmus és a rendkívüli módon felgyorsult mediális változások időszakában sem feledkezik meg a keresztény hit és a katolikus egyház megtartó erejéről. Benne áll az európai kultúrát meghatározó hagyományban, és bár a *Távlatok* tanulmányaiban olvasható némely állítása vitathatónak bizonyulhat az eltérő felekezeti háttérű olvasók számára, Bartusz-Dobosi egyháza és keresztény értékrendje melletti elkötelezett kiállása, a régi és új értékek felismerésére való nyitottsága méltán sorolja őt korunk szellemi életének jeles képviselői közé.